

ΔΗΛΩΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ FIP

Ο ρόλος του φαρμακείου στον διαβίου εμβολιασμό

Συνοπτική παρουσίαση

Ο εμβολιασμός είναι μια εξαιρετικά αποτελεσματική και οικονομικά αποδοτική παρέμβαση στον τομέα της υγείας, η οποία όχι μόνο διατηρεί τα εμβολιασμένα άτομα υγιή, αλλά βελτιώνει την υγεία ολόκληρου του πληθυσμού με άμεσο και έμμεσο τρόπο. Ο συστηματικός εμβολιασμός έχει συμβάλει στον έλεγχο και την εξάλειψη πολλών μολυσματικών ασθενειών, αποτρέποντας εκατομμύρια θανάτους ετησίως. Ο εμβολιασμός μειώνει επίσης την επιβάρυνση στα συστήματα υγείας και περιορίζει τη μικροβιακή αντοχή. Ωστόσο, η περιορισμένη και άνιση πρόσβαση στα εμβόλια σε ορισμένες χώρες, καθώς και η παραπληροφόρηση και η διστακτικότητα σε σχέση με τα εμβόλια, παραμένουν σημαντικές προκλήσεις. Η πανδημία COVID-19 επιδείνωσε αυτά τα προβλήματα πρόσβασης και επιβάρυνε τα συστήματα υγείας, αναδεικνύοντας τη σημασία τόσο της σωστής πληροφόρησης, όσο και της αποθήκευσης, διαχείρισης και διανομής των εμβολίων για τη διασφάλιση της εμπιστοσύνης του κοινού στον εμβολιασμό.

Οι φαρμακοποιοί εμπλέκονται ολοένα και περισσότερο στην ανάπτυξη, την προώθηση και τη χορήγηση εμβολίων. Έχουν ποικίλους ρόλους στην προώθηση του εμβολιασμού, την ευαισθητοποίηση και την παροχή συμβουλών, ενώ σε πολλές χώρες διενεργούν εμβολιασμούς και συνταγογραφούν εμβόλια. Μέσω της τεχνογνωσίας τους και των σχέσεων εμπιστοσύνης που χτίζουν και διατηρούν καθημερινά, οι φαρμακοποιοί περιορίζουν τις παρανοήσεις γύρω από τα εμβόλια και παρέχουν τεκμηριωμένες πληροφορίες στους ασθενείς. Οι φαρμακοποιοί βρίσκονται σε μοναδική θέση για να υποστηρίξουν τον εμβολιασμό διαφόρων πληθυσμιακών ομάδων και να άρουν τα εμπόδια στην επίτευξη υψηλών ποσοστών εμβολιαστικής κάλυψης, συμπεριλαμβανομένων των πιο δυσπρόσιτων ομάδων ή των ομάδων υψηλού κινδύνου.

Εκτός από τους φαρμακοποιούς, το εργατικό δυναμικό των φαρμακείων περιλαμβάνει τεχνικούς φαρμάκων, βοηθούς φαρμακείων, ασκούμενους φαρμακοποιούς και φοιτητές Φαρμακευτικής, οι οποίοι έχουν επίσης σημαντικό ρόλο στον εμβολιασμό. Σε ορισμένες χώρες, οι τεχνικοί φαρμάκων και οι βοηθοί φαρμακείου είναι πιστοποιημένοι ή εγγεγραμμένοι μέσω εγκεκριμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, και έχουν πρόσθετες ευθύνες στο φαρμακείο/ή στον χώρο παροχής υπηρεσιών. Μαζί με τους ασκούμενους φαρμακοποιούς και

τους φοιτητές Φαρμακευτικής, μπορεί να έχουν άδεια να παρέχουν πληροφορίες και υπηρεσίες σχετικά με τα εμβόλια.

Η δήλωση αυτή εξετάζει τη σημασία της επέκτασης των προγραμμάτων εμβολιασμού και των στρατηγικών πέραν της βρεφικής ηλικίας, ώστε να διασφαλιστεί η πρόσβαση σε εμβόλια για όλες τις ηλικιακές ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των ενηλίκων και των ηλικιωμένων. Οι φαρμακοποιοί θα πρέπει να ενσωματωθούν στα πρωτόκολλα ανοσοποίησης των ασθενών και να παρέχουν εμβόλια σε ομάδες ειδικού κινδύνου (special-risk), όπως τα άτομα με χρόνιες παθήσεις, οι εγκυμονούσες, οι επαγγελματίες υγείας, οι υποεξυπηρετούμενοι πληθυσμοί και οι φροντιστές. Τα νοσήματα που προλαμβάνονται με εμβολιασμό αποτελούν σημαντική αιτία νοσηρότητας, συμπεριλαμβανομένης της απώλειας λειτουργικής ικανότητας, και της θνησιμότητας στους ηλικιωμένους, καθώς η σταδιακή επιδείνωση του ανοσοποιητικού συστήματος που προκύπτει με το πέρασ της ηλικίας, τους καθιστά πιο ευάλωτους στις λοιμώξεις.

Η δήλωση αυτή εξετάζει επίσης τον σημαντικό ρόλο των φαρμακοποιών στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης στα εμβόλια και στην αντιμετώπιση της διστακτικότητας που υπάρχει γύρω από αυτά. Οι φαρμακοποιοί είναι εύκολα προσβάσιμοι και προσιτοί, έχουν εξειδικευμένες γνώσεις και αλληλεπιδρούν συχνά με τους ασθενείς, τόσο στην κοινότητα όσο και στα νοσοκομεία, γεγονός που τους καθιστά ιδανικούς για να συμμετέχουν σε ουσιαστικές συζητήσεις και για να αυξήσουν τα ποσοστά εμβολιαστικής κάλυψης. Ωστόσο, απαιτείται η εφαρμογή κανονιστικών πλαισίων και πολιτικών για να διασφαλιστεί ότι το εργατικό δυναμικό των φαρμακείων είναι επαρκώς και κατάλληλα εκπαιδευμένο και ότι υπάρχουν οι απαιτούμενες δομές και συνθήκες για την παροχή ασφαλών και ποιοτικών υπηρεσιών εμβολιασμού. Τέλος, απαιτούνται κατάλληλα επενδυτικά και χρηματοδοτικά μοντέλα για την υποστήριξη της χορήγησης εμβολίων στα φαρμακεία και την άρση των οικονομικών εμποδίων, ώστε να διασφαλιστεί η ισότιμη πρόσβαση του κοινού στα εμβόλια, ιδίως σε χώρες χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος και για άτομα με χαμηλό εισόδημα.

Στο τέλος της παρούσας δήλωσης, σε συνέχεια των συστάσεων πολιτικής προς τις διάφορες ομάδες ενδιαφερομένων, παρουσιάζεται μια ολοκληρωμένη και τεκμηριωμένη αιτιολόγηση.

Για την υποστήριξη της συμβολής των φαρμακοποιών στον δια βίου εμβολιασμό, η FIP συνιστά:

Οι κυβερνήσεις και οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής θα πρέπει:

1. Να αναπτύξουν επίσημα προγράμματα εμβολιασμού που υποστηρίζουν την δια βίου ανοσοποίηση,
2. Να αναγνωρίσουν, ενεργοποιήσουν και να αξιοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητες και την ευκολία που συνδέονται με τα κοινοτικά και τα νοσοκομειακά φαρμακεία, στα πλαίσια της δημόσιας υγείας, της πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας υγειονομικής

- περίθαλψης και των στρατηγικών πρόληψης ασθενειών, συμπεριλαμβανομένου του εμβολιασμού,
3. Να αναπτύξουν κατάλληλες εθνικές πολιτικές και να άρουν πιθανά εμπόδια κανονιστικής φύσεως, ώστε να δοθεί η δυνατότητα σε επαρκώς εκπαιδευμένους και πιστοποιημένους φαρμακοποιούς να συνταγογραφούν και να χορηγούν όλα τα σχετικά εμβόλια στα πλαίσια της δια βίου ανοσοποίησης,
  4. Να υιοθετήσουν νέες πολιτικές εμβολιασμού που θα εξουσιοδοτούν και θα ενδυναμώνουν τους φαρμακοποιούς (βάσει των αντίστοιχων νόμων για την ασφάλιση υγείας) στο να διενεργούν εμβολιασμούς - ακολουθώντας τα εθνικά προγράμματα εμβολιασμών - αλλά και πολιτικές που θα δώσουν στους φαρμακοποιούς δικαιώματα συνταγογράφησης αλλά και παροχής και χορήγησης εμβολίων που δεν περιλαμβάνονται στα εν λόγω προγράμματα (π.χ. εμβολιασμοί προετοιμασίας για ταξίδια),
  5. Να προωθήσουν την ικανότητα των φαρμακοποιών στη συνταγογράφηση και τη χορήγηση εμβολίων, με τον καθορισμό των απαιτούμενων γνώσεων και δεξιοτήτων ως αναπόσπαστο μέρος της βασικής εκπαίδευσης και κατάρτισης των φαρμακοποιών, καθώς και μέσω των απαιτήσεων συνεχούς επαγγελματικής ανάπτυξης,
  6. Να επενδύσουν σε στρατηγικές πρόληψης, που να αφορούν και τα εμβόλια και τις υπηρεσίες εμβολιασμού από όλους τους παρόχους, συμπεριλαμβανομένων των φαρμακοποιών και του εργατικού δυναμικού των φαρμακείων, ώστε να διασφαλιστεί η ίση πρόσβαση στους εμβολιασμούς αλλά και η βιωσιμότητα της υπηρεσίας,
  7. Να αναπτύξουν κατάλληλα μοντέλα αποζημίωσης για τα φαρμακεία, ώστε να παρέχουν βιώσιμες υπηρεσίες δια βίου εμβολιασμού στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα,
  8. Να διασφαλίσουν την ετοιμότητα του συστήματος υγείας και την δυνατότητα παροχής υπηρεσιών μαζικού εμβολιασμού σε περιπτώσεις εξάρσεων, επιδημιών και πανδημιών που αφορούν ασθένειες που μπορούν να προληφθούν με εμβολιασμό,
  9. Να συμπεριλάβουν τους φαρμακοποιούς και το εργατικό δυναμικό των φαρμακείων στα σχέδια ετοιμότητας και αντιμετώπισης κρίσεων/ έκτακτων αναγκών, ως εργαζόμενους πρώτης γραμμής στον τομέα της υγείας,
  10. Να προωθήσουν την πλήρη ενσωμάτωση των κοινοτικών και νοσοκομειακών φαρμακείων στα συστήματα υγείας, με τη δημιουργία των κανονιστικών και λειτουργικών προϋποθέσεων για διεπαγγελματική συνεργασία, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης και δυνατότητας επεξεργασίας σε κοινά αρχεία υγείας ασθενών και σε αρχεία εμβολιασμών,
  11. Να δημιουργήσουν αποτελεσματικά συστήματα πληροφόρησης σχετικά με τον εμβολιασμό, προσβάσιμα στους επαγγελματίες υγείας, ιδίως στους φαρμακοποιούς, σε όλα τα επίπεδα περίθαλψης. Τα συστήματα

αυτά θα πρέπει να ενσωματωθούν στα ενιαία συστήματα πληροφοριών υγειονομικής περίθαλψης.

Οι οργανισμοί-μέλη της FIP θα πρέπει:

1. Να προσπαθήσουν ενεργά για την εξασφάλιση της ισότιμης πρόσβασης όλων σε παρεμβάσεις πρόληψης ασθενειών, συμπεριλαμβανομένων των εμβολιασμών, ανεξάρτητα από την ηλικία, το φύλο, το εισόδημα, την τοποθεσία, την εθνικότητα ή άλλους παράγοντες,
2. Να ενσωματώσουν τη συνταγογράφηση και τη διενέργεια των εμβολιασμών στη φαρμακευτική πρακτική σε όλα τα περιβάλλοντα, συνεργαζόμενοι με τα συστήματα υγείας και τις αρμόδιες αρχές, με άλλα επαγγέλματα υγείας και με τα ιδρύματα εκπαίδευσης και κατάρτισης,
3. Να υποστηρίξουν την εφαρμογή νομοθετικών πλαισίων που θα παρέχουν τη κανονιστική διασφάλιση των υπηρεσιών εμβολιασμού που παρέχονται από φαρμακοποιούς και θα καθορίζουν τους όρους, τα κριτήρια και τη νομική ευθύνη για τη δραστηριότητα αυτή, ως μέρος του πεδίου άσκησης των φαρμακοποιών,
4. Όπου ενδείκνυται, να καθορίσουν τις αναγκαίες απαιτήσεις, τα πρότυπα και τις κατευθυντήριες γραμμές και να παρέχουν τα απαραίτητα εργαλεία και πόρους για να διασφαλίσουν την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών εμβολιασμού,
5. Να υποστηρίξουν τις δράσεις αντιμικροβιακής διαχείρισης, με την παροχή, σε όλα τα περιβάλλοντα, πλήρους εμβολιαστικής κάλυψης για τα νοσήματα που μπορούν να προληφθούν με εμβολιασμό,
6. Να συνεργαστούν με άλλους επαγγελματίες υγείας, για την καλύτερη δυνατή αξιοποίηση του τοπικού φαρμακευτικού δυναμικού, ώστε να εξασφαλίζεται η μέγιστη δυνατή χρήση και κάλυψη των εμβολιασμών, ενώ παράλληλα να επιδιώξουν την αυτονομία των παρόχων υπηρεσιών εμβολιασμού, στα πλαίσια της χορήγησης εμβολίων σύμφωνα με τα συμφωνηθέντα πρωτόκολλα και κριτήρια,
7. Να υποστηρίξουν την εφαρμογή κατάλληλων μοντέλων αποζημίωσης για τα εμβόλια αλλά και για υπηρεσίες εμβολιασμού που εξασφαλίζουν ισότιμη πρόσβαση σε όλους και από όλους τους παρόχους εμβολιασμού, καθώς και να στηρίξουν τη βιωσιμότητα αυτών των υπηρεσιών,
8. Να διευκολύνουν και να προωθήσουν έρευνες που αποσκοπούν στην ανάδειξη του οφέλους που προκύπτει από τη διενέργεια εμβολιασμών στα φαρμακεία, αλλά και στη βελτίωση των προτύπων πρακτικής.

Fédération
Internationale
Pharmaceutique

International
Pharmaceutical
Federation

Οι σχολές Φαρμακευτικής και οι πάροχοι εκπαιδευτικών προγραμμάτων συνεχιζόμενης επαγγελματικής ανάπτυξης θα πρέπει:

1. Να παρέχουν στους φοιτητές Φαρμακευτικής, σε προπτυχιακό επίπεδο αλλά και κατά τη διάρκεια της πρακτικής άσκησης, ολοκληρωμένες θεωρητικές γνώσεις σχετικά με τον εμβολιασμό και πρακτικές δεξιότητες τόσο στη συνταγογράφηση και τη χορήγηση, ώστε να διασφαλίζεται η

ικανότητα παροχής υψηλής ποιότητας υπηρεσιών εμβολιασμού, όσο και στην υποστήριξη του δια βίου εμβολιασμού,

2. Να επικαιροποιούν τα προγράμματα σπουδών ώστε να καλύπτουν τις ακόλουθες θεματικές: πολιτικές και κανονισμοί που σχετίζονται με τον εμβολιασμό, κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τα εμβόλια, ασθενοκεντρική διεπιστημονική φροντίδα, δεοντολογική πρακτική, ασθένειες που προλαμβάνονται με εμβόλια και αντιμετώπισή τους, ανοσολογία, εμβολιολογία, υπηρεσίες παροχής εμβολίων, προμήθεια εμβολίων και διαχείριση ψυχρής αλυσίδας, ανεπιθύμητα συμβάντα μετά τον εμβολιασμό- διαχείριση και αναφορά, φαρμακοεπαγρύπνηση και διαχείριση κινδύνου, διαχείριση της παραπληροφόρησης (infodemic) και αποτελεσματική επικοινωνία για την αντιμετώπιση του δισταγμού και του εφησυχασμού σχετικά με τα εμβόλια και την οικοδόμηση της εμπιστοσύνης του κοινού στους εμβολιασμούς σε συνεργασία με τους επαγγελματικούς και ρυθμιστικούς φορείς της χώρας,
3. Να συμπεριλάβουν επικαιροποιημένα θέματα στα προγράμματα συνεχιζόμενης εκπαίδευσης και επαγγελματικής ανάπτυξης των φαρμακοποιών και του προσωπικού του φαρμακείου, σε συνεργασία με τους επαγγελματικούς φορείς της χώρας τους,
4. Να συνεργαστούν με τις οργανώσεις φαρμακοποιών για την απόδειξη του κλινικού και οικονομικού οφέλους που προκύπτει από τη διενέργεια εμβολιασμών στο φαρμακείο και για τη βελτίωση των προτύπων πρακτικής.

Οι μεμονωμένοι φαρμακοποιοί θα πρέπει:

1. Να δεσμευτούν στις αρχές της δημόσιας υγείας και της πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης, παρέχοντας ασθενοκεντρικές υπηρεσίες εμβολιασμού σε όλα τα περιβάλλοντα και υποστηρίζοντας τον εμβολιασμό στους ασθενείς και την κοινότητα,
2. Να συμβάλλουν στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης για τα εμβόλια με την αντιμετώπιση του δισταγμού, των ανησυχιών, της ελλιπούς πληροφόρησης και της παραπληροφόρησης, διασφαλίζοντας ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν πρόσβαση σε αξιόπιστες πληροφορίες και τεκμηριωμένες συμβουλές σχετικά με την ασφάλεια, την αποτελεσματικότητα και την αξία των εμβολίων,
3. Να ακολουθούν τις κατευθυντήριες γραμμές που εκδίδονται από τους επαγγελματικούς φορείς φαρμακοποιών και τις ρυθμιστικές αρχές με σκοπό να πληρούν όλες τις νομοθετικές απαιτήσεις που ορίζουν οι τοπικές υγειονομικές αρχές ή ρυθμιστικοί φορείς που επιβλέπουν τις υπηρεσίες εμβολιασμού,
4. Να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν και να εφαρμόζουν τα πρότυπα ορθής φαρμακευτικής πρακτικής της FIP και του Π.Ο.Υ., όπου εφαρμόζονται, κατά την εκτέλεση ενεργειών που σχετίζονται με τα εμβόλια, συμπεριλαμβανομένης της σωστής αποθήκευσης οποιουδήποτε θερμοευαίσθητου εμβολίου και της διασφάλισης ότι ο εμβολιαζόμενος λαμβάνει θερμοευαίσθητο εμβόλιο στην κατάλληλη θερμοκρασία,

5. Να δεσμεύονται στην επαγγελματική τους υποχρέωση και καθήκον να διατηρούν και να αναβαθμίζουν τις ικανότητές τους, συμπεριλαμβανομένων των γνώσεων και των δεξιοτήτων, κατά την ανάληψη ρόλων που σχετίζονται με τα εμβόλια,
6. Να παρέχουν υπηρεσίες εμβολιασμού σύμφωνα με τα νομικά και κανονιστικά πλαίσια,
7. Να είναι εμβολιασμένοι οι ίδιοι (όπως και το προσωπικό των φαρμακείων) έναντι όλων των σχετικών μεταδοτικών ασθενειών που μπορούν να προληφθούν με εμβολιασμό - όχι μόνο για να προστατεύσουν τους εαυτούς τους και τις οικογένειές τους από τέτοιες ασθένειες (λαμβάνοντας υπόψη τη συχνή επαφή που έχουν με ασθενείς ή βιολογικά δείγματα), αλλά και από το ηθικό καθήκον τους να μην γίνουν φορείς μόλυνσης των ασθενών, της κοινότητας ή των χώρων υγειονομικής περίθαλψης, καθώς και για να προστατεύσουν την ανθεκτικότητα και την ικανότητα του υγειονομικού προσωπικού,
8. Να προσεγγίσουν τις ομάδες-στόχους για τον δια βίου εμβολιασμό, εστιάζοντας στους πληθυσμούς ειδικού κινδύνου.

ΕΠΙΠΛΕΟΝ, Η FIP ΔΕΣΜΕΥΕΤΑΙ ΝΑ:

1. Υποστηρίζει αυτόν τον σημαντικό ρόλο των φαρμακοποιών και του εργατικού δυναμικού των φαρμακείων και υπερασπίζεται την ευρεία συμμετοχή των φαρμακοποιών στα πλαίσια του δια βίου εμβολιασμού, της υπέρβασης της διστακτικότητας και του εφησυχασμού σχετικά με τα εμβόλια και της εξάλειψης του κύματος ελλιπούς πληροφόρησης και παραπληροφόρησης σε όλο τον κόσμο. Με αυτόν τον τρόπο, οι φαρμακοποιοί μπορούν να εκπληρώσουν το ρόλο τους ως σύμβουλοι, υποστηρικτές και εφαρμοστές της δημόσιας υγείας σε παγκόσμιο επίπεδο,
2. Να ενώσει τις δυνάμεις της με τον Π.Ο.Υ. και με άλλες οργανώσεις επαγγελματιών υγείας και συναφείς κοινωνικές οργανώσεις, για να ευαισθητοποιήσουν το κοινό σχετικά με τη μεγάλη απειλή που αποτελούν η διστακτικότητα και ο εφησυχασμός σχετικά με τα εμβόλια στην παγκόσμια υγεία, αλλά και να υποστηρίξουν δράσεις για την ελαχιστοποίηση των επιπτώσεών τους στην εμβολιαστική κάλυψη και στο επίπεδο ανοσίας (τόσο ατομικό όσο και κοινοτικό) έναντι ασθενειών που μπορούν να προληφθούν με εμβολιασμό,
3. Να συμβάλλει στην αύξηση των ποσοστών εμβολιαστικής κάλυψης σε παγκόσμιο επίπεδο με την υποστήριξη των οργανισμών-μελών της FIP στα πλαίσια: της ενδυνάμωσης των φαρμακοποιών στην παροχή υπηρεσιών εμβολιασμού, της ενίσχυσης των προπτυχιακών προσόντων στον τομέα της χορήγησης και συνταγογράφησης εμβολίων, της αντιμετώπισης των νομοθετικών και κανονιστικών εμποδίων για την πλήρη συμμετοχή των φαρμακοποιών στην παροχή εμβολιασμών, και της υποστήριξης της πρόσβασης και συμβολής των φαρμακοποιών σε κοινά αρχεία ασθενών ώστε να διευκολύνεται η διεπαγγελματική συνεργασία και η παροχή υπηρεσιών φροντίδας υγείας και εμβολιασμών,

Fédération
Internationale
Pharmaceutique

International
Pharmaceutical
Federation

4. Να προσπαθεί για την επίτευξη της μέγιστης δυνατής απόδοσης κάθε φαρμακοποιού, μέσω της συνεχούς καινοτομίας, της βελτίωσης και του μετασχηματισμού της φαρμακευτικής πρακτικής,
5. Να υποστηρίξει την ιεράρχηση της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας και της πρόληψης ασθενειών, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών εμβολιασμού, σε παγκόσμιο, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, καθώς και τη διάθεση κατάλληλης χρηματοδότησης, ώστε να διασφαλίζεται τόσο η πρόσβαση σε εμβόλια και υπηρεσίες εμβολιασμού για όλους, όσο και η βιωσιμότητα των υπηρεσιών εμβολιασμού για όλους τους παρόχους, συμπεριλαμβανομένων των φαρμακοποιών,
6. Να παρακολουθεί και να υποβάλλει εκθέσεις σχετικά με τη συμβολή των φαρμακοποιών, και άλλων μελών του δυναμικού του φαρμακείου, στις παγκόσμιες στρατηγικές εμβολιασμού, με τη συλλογή και ανάλυση σχετικών δεδομένων και με την παροχή πληροφοριών στους οργανισμούς-μέλη της FIP και σε άλλους σχετικούς φορείς σχετικά με τις εν λόγω συνεισφορές, τα ρυθμιστικά πλαίσια και την αποζημίωσή τους,
7. Να συγκεντρώνει και να ανταλλάσσει παραδείγματα βέλτιστων πρακτικών από όλο τον κόσμο μέσω των κατάλληλων διαύλων,
8. Να διασφαλίζει ότι, όταν άλλα μέλη του δυναμικού του φαρμακείου συμμετέχουν στην παροχή υπηρεσιών εμβολιασμού, αυτά εκπαιδεύονται και εποπτεύονται κατάλληλα.

ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

Η παρούσα δήλωση πολιτικής της FIP σκοπό έχει να υποστηρίξει τις κυβερνήσεις και τους φορείς χάραξης πολιτικής, τους οργανισμούς-μέλη της FIP και την ίδια τη FIP, τις σχολές Φαρμακευτικής και τους μεμονωμένους φαρμακοποιούς που επιθυμούν να προωθήσουν και να εφαρμόσουν έναν διευρυμένο ρόλο για το φαρμακείο στα πλαίσια του δια βίου εμβολιασμού.

Ο εμβολιασμός ως βασική παρέμβαση δημόσιας υγείας και πυλώνας της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας και της καθολικής υγειονομικής κάλυψης

Ο εμβολιασμός είναι μια από τις πιο επιτυχημένες και οικονομικά αποδοτικές παρεμβάσεις υγείας όλων των εποχών, δεύτερη μετά το καθαρό νερό, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (Π.Ο.Υ.).¹ Τα οφέλη του εμβολιασμού εκτείνονται και πέρα από τη διατήρηση της υγείας ενός εμβολιασμένου ατόμου. Ο αντίκτυπος της εφαρμογής ενός επιτυχημένου προγράμματος εμβολιασμού μπορεί να βελτιώσει την υγεία ολόκληρου του πληθυσμού, με άμεσο και έμμεσο τρόπο. Παρά τις παγκόσμιες προσπάθειες για την αύξηση της δια βίου εμβολιαστικής κάλυψης, οι εθνικές στρατηγικές εμβολιασμού συχνά επικεντρώνονται στην παιδική ηλικία.²

Αρκετές μολυσματικές ασθένειες έχουν τεθεί υπό έλεγχο και, σε ορισμένες περιπτώσεις, έχουν εξαλειφθεί μέσω του συστηματικού εμβολιασμού. Με σημερινά δεδομένα, ο εμβολιασμός αποτρέπει 3,5 - 5 εκατομμύρια θανάτους κάθε χρόνο από ασθένειες όπως η διφθερίτιδα, ο τέτανος, ο κοκκύτης, η γρίπη και η ιλαρά.¹

Ο εμβολιασμός είναι επίσης ένα ισχυρό εργαλείο για τη μείωση της πίεσης στα συστήματα υγείας και τη διασφάλιση της βιωσιμότητάς τους. Συμβάλλει στον περιορισμό της επιβάρυνσης από σοβαρές επιπλοκές και νοσηλεία (συχνότητα και διάρκεια νοσηλείας) σε ασθένειες που μπορούν να προληφθούν με εμβολιασμό.³

Ο εμβολιασμός είναι εξίσου κρίσιμος για τον περιορισμό της αντιμικροβιακής αντοχής - που θεωρείται από τον Π.Ο.Υ. ως μία από τις μεγαλύτερες απειλές για την παγκόσμια δημόσια υγεία⁴ - μειώνοντας το φορτίο των μεταδοτικών νόσων και τη χρήση αντιμικροβιακών φαρμάκων.⁵

Επιπλέον, περίπου το 13% των περιστατικών καρκίνου που διαγνώστηκαν παγκοσμίως το 2018 αποδόθηκαν σε καρκινογόνες λοιμώξεις, οφειλόμενες σε ιούς και βακτήρια, οι οποίες θα μπορούσαν να είχαν προληφθεί με εμβόλια.⁶ Ορισμένες από τις σημαντικότερες λοιμώξεις που σχετίζονται με τύπους καρκίνου και για τις οποίες διατίθενται προληπτικά εμβόλια περιλαμβάνουν τον ιό των ανθρώπινων θηλωμάτων (HPV), ο οποίος προκαλεί καρκίνο του τραχήλου της μήτρας, του κόλπου, του αιδοίου, του πρωκτού, του πέους και του στοματοφάρυγγα, και τον ιό της ηπατίτιδας Β (HBV), ο οποίος προκαλεί καρκίνο του ήπατος. Η αύξηση και η επίτευξη υψηλότερων ποσοστών εμβολιασμού μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη του στόχου της εξάλειψης μορφών καρκίνου που μπορούν να προληφθούν με εμβολιασμό και να αντιμετωπίσει το χάσμα ανισότητας που υπάρχει σήμερα σε παγκόσμιο επίπεδο όσον αφορά την πρόσβαση σε εμβόλια πρόληψης.

Ωστόσο, υπάρχουν σημαντικές προκλήσεις που εμποδίζουν την ίση πρόσβαση σε εμβόλια για όλους και περιορίζουν τη διενέργεια εμβολιασμών, θέτοντας έτσι σε κίνδυνο τον στόχο για βέλτιστα ποσοστά εμβολιαστικής κάλυψης σε όλους τους πληθυσμούς και σε όλα τα μέρη του κόσμου. Η περιορισμένη και άνιση πρόσβαση σε εμβόλια και υπηρεσίες εμβολιασμού σε ορισμένες χώρες/περιοχές εγείρει σημαντικά ηθικά ζητήματα και αποτελεί απειλή για τη δημόσια υγεία, όχι μόνο στις χώρες που επηρεάζονται άμεσα από αυτά, αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο. Ο κίνδυνος εξάρσεων ασθενειών που μπορούν να προληφθούν με εμβολιασμό θα εξακολουθήσει να υφίσταται, εάν δεν ληφθούν επείγοντα μέτρα για τη διασφάλιση της ισότιμης πρόσβασης σε εμβόλια για όλους και για την συμπλήρωση των εμβολιαστικών αναγκών βάσει των προγραμμάτων ανοσοποίησης.^{7,8} Παρά την τεράστια πρόοδο, η εμβολιαστική κάλυψη έχει μείνει στάσιμη τα τελευταία χρόνια και έχει μειωθεί από το 2020. Η παγκόσμια εμβολιαστική κάλυψη μειώθηκε από 86% το 2019 σε 81% το 2021. Είκοσι πέντε εκατομμύρια παιδιά «έχασαν» κάποια εμβολιαστική δόση το 2021, έξι εκατομμύρια περισσότερα σε σύγκριση με το 2019 και ο υψηλότερος αριθμός μέχρι στιγμής από το 2009.⁹

Η πανδημία COVID-19 και οι συναφείς αναταραχές τα τελευταία χρόνια εξέθεσαν και επιδείνωσαν περαιτέρω τα ήδη υπάρχοντα προβλήματα πρόσβασης και τα επιβαρυνόμενα συστήματα υγείας.^{10,11} Η πανδημία ενίσχυσε επίσης τις υφιστάμενες προκλήσεις όσον αφορά τις αλυσίδες εφοδιασμού, την δυναμική του υγειονομικού προσωπικού και τη χρηματοδότηση της υγείας, ιδίως για στο θέμα της πρόληψης νόσων. Οι φαρμακοποιοί ανταποκρίθηκαν επάξια σε αυτές τις προκλήσεις. Για παράδειγμα, οι νοσοκομειακοί φαρμακοποιοί σε όλο τον κόσμο κατάφεραν να δημιουργήσουν, σε μικρό χρονικό διάστημα, κέντρα εμβολιασμού εντός των δομών των νοσοκομείων και να υποστηρίξουν τον μετασχηματισμό του συστήματος υγείας, προκειμένου να παρέχουν στο κοινό εμβολιαστικές υπηρεσίες με αποτελεσματικό τρόπο. Μέσω της κατανόησης όλων των απαραίτητων προϋποθέσεων για τη σωστή μεταφορά και τη διαχείριση των εμβολίων, οι νοσοκομειακοί φαρμακοποιοί συνέβαλαν στη διαμόρφωση και την απόκτηση της εμπιστοσύνης των ασθενών ως προς τον εμβολιασμό και την αποτελεσματικότητά του. Ομοίως, οι φαρμακοποιοί της κοινότητας σε αρκετές χώρες χορήγησαν εκατομμύρια δόσεις εμβολίων COVID-19, συμβάλλοντας στην αντιμετώπιση της πανδημίας, ενσωματώνοντας τους εν λόγω εμβολιασμούς στην καθημερινή παροχή πολλών άλλων βασικών υπηρεσιών.

Η εμπιστοσύνη των ασθενών στην αποθήκευση, τη διαχείριση και την ασφάλεια των εμβολίων COVID-19 κρίνεται απαραίτητη για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης ενώ έπονται σε σημαντικότητα οι βέλτιστες πρακτικές για τον χειρισμό της ψυχρής αλυσίδας σε όλη την αλυσίδα εφοδιασμού. Επιπλέον, η αποθήκευση, η προετοιμασία και η χορήγηση των εμβολίων εντός των χώρων υγειονομικής περίθαλψης πρέπει να πραγματοποιείται με τρόπο τέτοιο ώστε όλα τα μέτρα ασφάλειας και προστασίας να είναι σύμφωνα με τα βέλτιστα πρότυπα, και να αποφεύγονται έτσι τυχόν περιστατικά κακού χειρισμού των εμβολίων. Η διασφάλιση της ορθής παραλαβής, αποθήκευσης, διαχείρισης και διανομής των εμβολίων είναι επίσης εξαιρετικά σημαντική τόσο για τους παρόχους υγειονομικής περίθαλψης όσο και για τους ασθενείς.¹² Επιπλέον, η αυξανόμενη παραπληροφόρηση, η ελλιπής πληροφόρηση και η διστακτικότητα σχετικά με τα

εμβόλια συνέβαλαν στη μείωση των ποσοστών εμβολιασμού σε ορισμένες χώρες.¹³

Η συμβολή του φαρμακείου στη βελτίωση των ποσοστών εμβολιαστικής κάλυψης και πρόσβασης

Οι φαρμακοποιοί σε διάφορα περιβάλλοντα πρακτικής εμπλέκονται ολοένα και περισσότερο στην ανάπτυξη, προώθηση και χορήγηση εμβολίων. Σύμφωνα με τα [στοιχεία της FIP από το 2020](#), σε τουλάχιστον 86 χώρες οι φαρμακοποιοί διαδραμάτισαν ποικίλους ρόλους στην προώθηση του εμβολιασμού, την ευαισθητοποίηση και την παροχή συμβουλών, και σε τουλάχιστον 36 χώρες διαδραμάτισαν ενεργό ρόλο στη διενέργεια εμβολιασμών στην κοινότητα. Μέχρι τις αρχές του 2023, μετά την πανδημία COVID-19, ο αριθμός αυτός είχε αυξηθεί σε τουλάχιστον 48 χώρες.¹⁴⁻²² Ένας από τους βασικούς μοχλούς για την αύξηση των ποσοστών εμβολιασμού σε όλες τις ηλικίες είναι η αύξηση της ευκολίας στην πρόσβαση, στην οποία το φαρμακείο μπορεί σαφώς να συμβάλλει.¹⁴

Σε όλα τα νοσοκομεία, οι νοσοκομειακοί φαρμακοποιοί συμβάλλουν σημαντικά στην καταπολέμηση των παρανοήσεων σχετικά με τη χορήγηση των εμβολίων COVID-19 μέσω της εκπαίδευσης των συναδέλφων επαγγελματιών υγείας. Αυτό είναι απαραίτητο για τη διάδοση των ίδιων πληροφοριών στο ευρύ κοινό μέσω συντονισμένων και ξεκάθαρων μηνυμάτων, που ακολουθούν όλοι οι επαγγελματίες υγείας.

Οι φαρμακοποιοί έχουν δεσμευτεί να παρέχουν τεκμηριωμένες πληροφορίες, οι οποίες όχι μόνο θα αποδειχθούν χρήσιμες για την αντιμετώπιση των λανθασμένων πεποιθήσεων, αλλά θα συμβάλλουν επίσης στην οικοδόμηση και διατήρηση της εμπιστοσύνης κάθε ασθενούς σε κάθε σύστημα υγείας. Επιπλέον, οι φαρμακοποιοί συνέβαλαν στην άρση των εμποδίων για την επίτευξη των ποσοστών εμβολιασμού και τη μείωση της διστακτικότητας των ασθενών, εξουδετερώνοντας τις διφορούμενες και παραπλανητικές πληροφορίες γύρω από τον τρόπο αποθήκευσης, παρασκευής, χορήγησης και παρακολούθησης των εμβολίων COVID-19.¹²

Μια κρίσιμη πτυχή της παροχής σωστής πληροφόρησης για τα εμβόλια στο κοινό είναι η διαφανής συζήτηση γύρω από την ακεραιότητα των εμβολίων και τη δυναμικότητα της αλυσίδας εφοδιασμού. Αυτό δεν συνεπάγεται μόνο τη συμμετοχή των κατασκευαστών εμβολίων, αλλά και των υπευθύνων για τη διαθεσιμότητα των συστατικών του εμβολίου και των πρόσθετων αναγκαίων στοιχείων, όπως οι σύριγγες χαμηλού νεκρού χώρου, τα φιαλίδια και τα αλκοολούχα επιθέματα. Οι ιδιαιτερότητες της αλυσίδας εφοδιασμού, συμπεριλαμβανομένης της διαχείρισης της ψυχρής αλυσίδας, της αποθήκευσης και της διανομής των εμβολίων εντός μιας χώρας και των σημείων υγειονομικής περίθαλψης, διαδραματίζουν επίσης σημαντικό ρόλο κατά την παροχή της σωστής πληροφόρησης στο κοινό, διασφαλίζοντας την αποφυγή της παραπληροφόρησης σχετικά με τα εμβόλια, η οποία δημιουργεί δισταγμό. Οι φαρμακοποιοί και το προσωπικό των φαρμακείων διασφαλίζουν ότι τηρούνται τα πρωτόκολλα για τη διαχείριση της ψυχρής αλυσίδας και τις κατάλληλες συνθήκες αποθήκευσης, ώστε να αποφεύγεται η αλλοίωση των εμβολίων καθ' όλη τη διάρκεια ζωής τους. Τα συστήματα που έχουν τεθεί σε εφαρμογή για την εξασφάλιση της ιχνηλασιμότητας των εμβολίων σε όλα τα σημεία υγειονομικής

περίθαλψης είναι απαραίτητα για να διασφαλιστεί ότι υπάρχουν πληροφορίες σε πραγματικό χρόνο σχετικά με το πού και πότε παραλήφθηκε το εμβόλιο και ποιος το έλαβε.¹²

Τα κοινοτικά φαρμακεία είναι συχνά το πρώτο σημείο σύνδεσης με ένα σύστημα υγείας. Δεν είναι μόνο στελεχωμένα με εξειδικευμένο προσωπικό, αλλά αποτελούν επίσης αξιόπιστους και εύκολα προσβάσιμους χώρους υγείας, στην καρδιά κάθε κοινότητας. Τα φαρμακεία διαθέτουν την κατάλληλη υποδομή για να εξασφαλίσουν την επαρκή και ασφαλή αποθήκευση και διανομή των φαρμάκων, συμπεριλαμβανομένων των θερμοευαίσθητων φαρμάκων, όπως τα εμβόλια. Σε πολλές περιοχές, τα κοινοτικά φαρμακεία έχουν διευρυμένο ωράριο λειτουργίας και είναι συχνά πιο εύκολα προσβάσιμα από άλλες υγειονομικές εγκαταστάσεις, ιδίως σε αγροτικές, απομακρυσμένες ή ιατρικά υποεξυπηρετούμενες περιοχές. Τα φαρμακεία παρέχουν μια ουσιαστική δημόσια υπηρεσία και μπορούν να αποτελέσουν βασικό εταίρο στις στρατηγικές πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας και πρόληψης ασθενειών, σε πλήρη συντονισμό με τα συστήματα υγείας και άλλα επαγγέλματα υγείας.²³

Οι φαρμακοποιοί είναι επίσης σε μοναδική θέση για να υποστηρίξουν διάφορες πληθυσμιακές ομάδες στην επίτευξη υψηλών ποσοστών εμβολιαστικής κάλυψης - ιδίως εκείνων που μπορεί να διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο για ασθένειες που μπορούν να προληφθούν με εμβολιασμό, συμπεριλαμβανομένων των ηλικιωμένων και των ατόμων που ζουν με χρόνιες ασθένειες, ή των δυσπρόσιτων ομάδων που συχνά έχουν λιγότερες αλληλεπιδράσεις με το σύστημα υγείας.

Συνοπτικά, οι φαρμακοποιοί συμβάλλουν στις στρατηγικές εμβολιασμού με ποικίλους τρόπους, με ενέργειες που σχετίζονται με τον εμβολιασμό, όπως:¹⁴

1. Υποστήριξη του εμβολιασμού και των προγραμμάτων εμβολιασμού, μέσω εκστρατειών και ατομικών αλληλεπιδράσεων,
2. Προώθηση της ισότιμης πρόσβασης στις υπηρεσίες εμβολιασμού, με τη στόχευση των δυσπρόσιτων πληθυσμιακών ομάδων και των ομάδων ειδικού κινδύνου,
3. Οικοδόμηση εμπιστοσύνης στα εμβόλια και μείωση της διστακτικότητας και του εφησυχασμού σχετικά με τα εμβόλια, καθώς και της διάδοσης της παραπληροφόρησης,
4. Διαχείριση της εφοδιαστικής αλυσίδας, συμπεριλαμβανομένης της διαχείρισης της ψυχρής αλυσίδας λόγω της φύσης των εμβολίων,
5. Καταγραφή και τήρηση αρχείων εμβολιασμού και παροχή συμβουλών σχετικά με την εμβολιαστική κατάσταση,
6. Εκτέλεση συνταγών με εμβόλια,
7. Συνταγογράφηση εμβολίων βάσει συμφωνημένων πρωτοκόλλων και κριτηρίων επιλεξιμότητας,
8. Χορήγηση εμβολίων και διαχείριση πιθανών ανεπιθύμητων αντιδράσεων, συμπεριλαμβανομένης της αναφυλαξίας,
9. Επιτήρηση της ασφάλειας των εμβολίων (φαρμακοεπαγρύπνηση) και

10. Διεξαγωγή έρευνας, ανάπτυξης, παραγωγής, ποιοτικού ελέγχου, προκλινικών και κλινικών μελετών και ρυθμιστικών ενεργειών πριν και μετά την κυκλοφορία των εμβολίων.

Ανάλογα με τη δικαιοδοσία, οι φαρμακοποιοί υποστηρίζονται σε αρκετούς από αυτούς τους ρόλους από άλλες ομάδες, συμπεριλαμβανομένων κατάλληλα εκπαιδευμένων βοηθών φαρμακείου, πιστοποιημένων τεχνικών φαρμάκων, φοιτητών Φαρμακευτικής και ασκούμενων φαρμακοποιών που έχουν τις απαιτούμενες γνώσεις και δεξιότητες.

Στα πλαίσια διαχείρισης των πρόσθετων προκλήσεων που προκύπτουν από την ύπαρξη πολλαπλών τύπων εμβολίων, με διαφορετικά προφίλ κινδύνου, σε όλες τις δομές υγειονομικής περίθαλψης, φαίνεται ότι οι φαρμακοποιοί διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο σε σχέση με τις ανεπιθύμητες ενέργειες μετά τον εμβολιασμό. Ανεξάρτητα από το πόσο σπάνιες είναι, πρέπει να εντοπίζονται και να αναφέρονται στις αρμόδιες αρχές με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια. Επιπλέον, οι φαρμακοποιοί βρίσκονται στο σημείο διασύνδεσης της εφοδιαστικής αλυσίδας, της αναφοράς ανεπιθύμητων συμβάντων και των πληροφοριακών συστημάτων για τον εμβολιασμό, γεγονός που τους δίνει ακόμη μεγαλύτερη ευθύνη στον εντοπισμό σημείων ανησυχίας ως προς την ασφάλεια και την παρακολούθηση των χορηγούμενων εμβολίων, ανεξάρτητα από τον προμηθευτή, το σημείο υγειονομικής περίθαλψης ή τη χώρα. Μαζί με άλλους επαγγελματίες υγείας, οι φαρμακοποιοί είναι σε θέση να αντιδρούν έγκαιρα και να παρέχουν βέλτιστες υπηρεσίες φροντίδας και πρόληψης στους ασθενείς τους, διασφαλίζοντας την εμπιστοσύνη τους στον εμβολιασμό.^{12, 24, 25}

Δια βίου εμβολιασμός: κάλυψη των αναγκών εμβολιασμού όλων των ηλικιακών ομάδων

Προκειμένου να επιτευχθεί ισότητα στην πρόσβαση σε μέτρα πρόληψης ασθενειών, να διασφαλιστεί το υψηλότερο δυνατό επίπεδο ποιότητας ζωής και λειτουργίας σε όλα τα στάδια της ζωής, και να αποκτηθούν τα πλήρη υγειονομικά και οικονομικά οφέλη από τον εμβολιασμό, αποτελεί ηθική και επιτακτική ανάγκη για τη δημόσια υγεία η επέκταση των προγραμμάτων ανοσοποίησης και των στρατηγικών εμβολιασμού σε όλες τις ηλικίες, ιδίως για τους ενήλικες, όπως επισημαίνεται στο [μανιφέστο της πρωτοβουλίας "Ανοσοποίηση για όλες τις ηλικίες" που αφορά την επέκταση της δυνατότητας εμβολιασμού πέραν της βρεφικής ηλικίας](#).

Είναι υψίστης σημασίας να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στον εμβολιασμό σε όλη τη διάρκεια της ζωής και να εξασφαλιστεί η πρόσβαση σε εμβόλια που αφορούν κάθε ηλικιακή ομάδα, δηλαδή βρέφη, παιδιά, εφήβους, ενήλικες και ηλικιωμένους. Οι φαρμακοποιοί πρέπει να ενσωματωθούν πλήρως στα πρωτόκολλα ανοσοποίησης των ασθενών, να έχουν πρόσβαση στα αρχεία εμβολιασμών και να συμπεριληφθούν στην πορεία εμβολιασμού των ασθενών.²⁶ Τα δια βίου προγράμματα εμβολιασμού και η σημασία του εμβολιασμού για τους ηλικιωμένους συχνά υποτιμώνται. Το προσδόκιμο ζωής αυξήθηκε δραματικά τον περασμένο αιώνα, με τα ειδικά ζητήματα που αφορούν τη γήρανση του πληθυσμού να αποτελούν προτεραιότητα. Η αυξημένη ευαισθησία σε ασθένειες που μπορούν να προληφθούν με εμβολιασμό και η αυξημένη πιθανότητα

διαβίωσης με μία ή περισσότερες χρόνιες παθήσεις είναι μερικά από τα ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν. Οι ασθένειες που προλαμβάνονται με εμβολιασμό, όπως η γρίπη, οι πνευμονιοκοκκικές ασθένειες, ο έρπης ζωστήρας και ο κοκκύτης, αποτελούν σημαντική αιτία νοσηρότητας, απώλειας ποιότητας ζωής και θνησιμότητας στους ηλικιωμένους.^{27, 28} Μαζί με το φορτίο των ασθενειών που προλαμβάνονται με εμβολιασμό, παρατηρείται και μια σταδιακή επιδείνωση του ανοσοποιητικού συστήματος που προκύπτει φυσικά με το πέρασμα της ηλικίας. Η προοδευτική μείωση περιλαμβάνει τόσο την έμφυτη όσο και την επίκτητη/προσαρμοστική ανοσία, οδηγώντας έτσι στην αυξημένη επίπτωση και σοβαρότητα των λοιμώξεων στους ηλικιωμένους. Οι φαρμακοποιοί μπορούν να παρέχουν εμβόλια σε ηλικιωμένους ενήλικες που μπορεί να διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο εμφάνισης επιπλοκών από ασθένειες που μπορούν να προληφθούν με εμβολιασμό.²⁹

Επίσης, οι φαρμακοποιοί πρέπει να διαδραματίσουν ρόλο στην παροχή πρόσθετων ευκαιριών πρόσβασης σε πλήρη εμβολιασμό για όσους δεν μπόρεσαν να ολοκληρώσουν το πρόγραμμα εμβολιασμού τους κατά την παιδική ηλικία.

Με δεδομένη την πανδημία COVID-19 και στα πλαίσια της προετοιμασίας για μελλοντικές πανδημίες, είναι επίσης επιτακτική ανάγκη για όλες τις χώρες να επεκτείνουν τους διαθέσιμους τρόπους και τους παρόχους εμβολιασμών, προκειμένου να επιτύχουν υψηλή εμβολιαστική κάλυψη και συλλογική ανοσία το συντομότερο δυνατό.

Στοχεύοντας πληθυσμιακές ομάδες υψηλού κινδύνου: άτομα με χρόνιες παθήσεις, εγκυμονούσες, επαγγελματίες υγείας, υπο-εξυπηρετούμενοι πληθυσμοί και φροντιστές.

Για την πλήρη κατανόηση του δια βίου εμβολιασμού, είναι απαραίτητο να τονιστεί η σημασία του εμβολιασμού των ομάδων ειδικού κινδύνου, όπως τα άτομα που ζουν με χρόνιες παθήσεις, οι εγκυμονούσες, οι επαγγελματίες υγείας, οι υπο-εξυπηρετούμενοι πληθυσμοί και οι φροντιστές. Οι ομάδες αυτές μπορεί να είναι περισσότερο εκτεθειμένες ή να είναι πιο ευάλωτες σε σοβαρές μορφές ασθενειών που μπορούν να προληφθούν με εμβολιασμό και να έχουν υψηλότερο κίνδυνο νοσηλείας, απώλειας λειτουργικών ικανοτήτων, ακόμη και θανάτου. Αυτές οι ομάδες ειδικού κινδύνου πρέπει να αποτελούν στόχο προληπτικών και συστηματικών δράσεων από τους επαγγελματίες υγείας, συμπεριλαμβανομένων των φαρμακοποιών και του προσωπικού των φαρμακείων, ώστε να διασφαλίζεται ο εμβολιασμός τους έναντι όλων των ασθενειών που μπορεί να επηρεάσουν την υγεία τους με σοβαρό και, σε μεγάλο βαθμό, προληπτικό τρόπο.³⁰

Αξιοποιώντας το προσωπικό των φαρμακείων για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης στα εμβόλια και για την αντιμετώπιση των δισταγμών, των ανησυχιών, του εφησυχασμού και της παραπληροφόρησης για τα εμβόλια.

Οι στρατηγικές εμβολιασμού δεν θα είναι καθολικές και πλήρως επιτυχείς έως ότου αντιμετωπιστεί επαρκώς η παγκόσμια πρόκληση της διστακτικότητας στον εμβολιασμό. Η ευκολία στην προσβασιμότητα, οι εξειδικευμένες γνώσεις των φαρμακοποιών, οι σχέσεις εμπιστοσύνης και οι συχνές αλληλεπιδράσεις με τους ασθενείς και την κοινότητα, τους καθιστούν μοναδικά κατάλληλους για να

συμμετέχουν σε ουσιαστικές συζητήσεις και να αντιμετωπίσουν τη διστακτικότητα στον εμβολιασμό. Αυτός ο κρίσιμος ρόλος μπορεί να συμβάλει στην αύξηση των ποσοστών εμβολιαστικής κάλυψης και στη βελτίωση της προστασίας των ατόμων και των κοινοτήτων.

Ο Π.Ο.Υ. αναφέρει τον εφησυχασμό (χαμηλός αντιληπτός κίνδυνος ασθενειών που μπορούν να προληφθούν με εμβολιασμό, ο οποίος οδηγεί στην υπόθεση ότι τα εμβόλια δεν είναι απαραίτητα ή δεν αποτελούν προτεραιότητα), την ταλαιπωρία και την έλλειψη εμπιστοσύνης ως τους κύριους παράγοντες πίσω από τη διστακτικότητα στα εμβόλια.³¹ Η κατανόηση της διστακτικότητας στον εμβολιασμό είναι πολύπλοκη, διότι οι ανησυχίες ενός ασθενούς για τον εμβολιασμό συχνά υπάρχουν σε ένα φάσμα. Υπάρχει διακύμανση στο επίπεδο φόβου και δυσπιστίας απέναντι στα εμβόλια ανάλογα με τη γεωγραφική θέση, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ασθενών και τον τύπο του κάθε εμβολίου. Επιπλέον, η νέα ψηφιακή εποχή έχει καταστήσει πιο εύκολη από ποτέ την ανταλλαγή πληροφοριών που μπορεί να μην βασίζονται σε έγκυρα επιστημονικά στοιχεία, αλλά έχουν εξίσου μεγάλη δυνατότητα να διαμορφώσουν την κοινή γνώμη.

Ο δισταγμός και οι ανησυχίες για τα εμβόλια μπορεί να οφείλονται σε διάφορους παράγοντες, όπως ανησυχίες για την ασφάλεια ή/και την αποτελεσματικότητα, ηθικά ή φιλοσοφικά ζητήματα, πολιτιστικές ή θρησκευτικές πεποιθήσεις ή, για παράδειγμα, ανεπαρκείς γνώσεις σε θέματα υγείας.²⁴ Ακόμη και οι ίδιοι οι εργαζόμενοι στον τομέα της υγείας δεν έχουν «ανοσία» στον δισταγμό για τα εμβόλια και είναι σημαντικό να ξεπεράσουν αυτόν τον δισταγμό και να αποκτήσουν δεξιότητες ώστε να επικοινωνούν με αυτοπεποίθηση.^{32, 33} Οι περισσότεροι φροντιστές θεωρούν ότι οι εργαζόμενοι στον τομέα της υγείας, συμπεριλαμβανομένων των φαρμακοποιών, είναι ενημερωμένοι σχετικά με την επιστήμη πίσω από τον εμβολιασμό και τα οφέλη και τους κινδύνους του εμβολιασμού. Το τι λένε οι φαρμακοποιοί και πώς αλληλεπιδρούν με τους ασθενείς και τους φροντιστές μπορεί να επηρεάσει σημαντικά την αποδοχή του εμβολίου.^{8, 34, 35}

Fédération
Internationale
Pharmaceutique

International
Pharmaceutical
Federation

Τα υγειονομικά και οικονομικά οφέλη από τη συμμετοχή των φαρμακοποιών στον δια βίου εμβολιασμό

Τα εμβόλια δεν είναι μόνο αποτελεσματικά από άποψη δημόσιας υγείας, αλλά αποτελούν επίσης μία από τις πιο αποδοτικές επενδύσεις στον τομέα της υγείας.³⁶⁻³⁸ Ένας υγιής πληθυσμός αποτελεί απαραίτητο στοιχείο για την ανάπτυξη των οικονομιών, και οι εμβολιασμοί πρέπει να αποτελούν τα θεμέλια των προγραμμάτων δημόσιας υγείας, εάν οι χώρες θέλουν να αξιοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητές τους.

Για κάθε αμερικανικό δολάριο που επενδύεται σε προγράμματα εμβολιασμού σε 73 χώρες που υποστηρίζονται από τη Gavi¹ από το 2021-2030, η εκτιμώμενη απόδοση της επένδυσης ήταν 20,77 αμερικανικά δολάρια (χρησιμοποιώντας τη

¹ Η Gavi, η Συμμαχία Εμβολίων, είναι μια σύμπραξη δημόσιου και ιδιωτικού τομέα που αποσκοπεί στη βελτίωση της πρόσβασης στον εμβολιασμό σε υπο-εξυπηρετούμενες χώρες. Κύριοι εταίροι είναι ο Π.Ο.Υ., η UNICEF, η Παγκόσμια Τράπεζα και το Ίδρυμα Bill & Melinda Gates ενώ η συμμαχία συνεργάζεται με χορηγούς, συμπεριλαμβανομένων των κυρίαρχων κυβερνήσεων, ιδρυμάτων του ιδιωτικού τομέα και εταιριών, Μ.Κ.Ο., ομάδων υπεράσπισης, επαγγελματικών και κοινοτικών ενώσεων, θρησκευτικών οργανώσεων και ακαδημαϊκών φορέων, κατασκευαστών εμβολίων, [συμπεριλαμβανομένων εκείνων στις αναδυόμενες αγορές] και ερευνητικών και τεχνικών ινστιτούτων υγείας. <https://www.gavi.org/>.

μέθοδο του κόστους της ασθένειας που αποφεύχθηκε) ή 54,11 αμερικανικά δολάρια εάν για τον υπολογισμό χρησιμοποιηθεί η μέθοδος της αξίας της στατιστικής ζωής, η οποία περιλαμβάνει τα ευρύτερα οικονομικά οφέλη των εμβολίων.³⁹

Ο εμβολιασμός μπορεί να συμβάλει στη μείωση του κόστους της υγειονομικής περίθαλψης, να επιτρέψει οι προϋπολογισμοί για την υγεία να αξιοποιηθούν σε άλλους τομείς και να προωθήσει την οικονομική επιτυχία των χωρών με την ύπαρξη ενός υγιέστερου πληθυσμού, που είναι πιο δραστήριος και παραγωγικός. Μειώνει τις δαπάνες για την άμεση περίθαλψη ασθενειών, περιορίζει την αντιμικροβιακή αντοχή, μειώνει το ποσοστό απουσίας από την εργασία, και βελτιώνει τη συνολική παραγωγικότητα. Φαίνεται ότι η επένδυση στη βελτίωση της εμβολιαστικής κάλυψης και των παρεχόμενων εμβολιασμών αποτελεί μια υγιή οικονομική πολιτική.^{40, 41} Ωστόσο, παρά την αυξανόμενη συναίνεση³⁶ στην οικονομική κοινότητα σχετικά με το ρόλο των εμβολίων και της βελτίωσης της υγείας ως σημαντικής στρατηγικής για τη βελτίωση της οικονομικής ανάπτυξης, πολύ συχνά παραμένει δύσκολο να υποστηριχθεί η υπόθεση της επέκτασης των προγραμμάτων εμβολιασμού.

Οι φαρμακοποιοί ως καθιερωμένοι υποστηρικτές, εκπαιδευτές και εξειδικευμένοι πάροχοι εμβολιασμών έχουν σημαντικό ρόλο να διαδραματίσουν στην προώθηση και υποστήριξη του εμβολιασμού. Ο εμβολιασμός από τους φαρμακοποιούς έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει θετικά τη δημόσια υγεία, βελτιώνοντας τα ποσοστά εμβολιασμού μεταξύ των ασθενών υψηλού κινδύνου και των εμβολιαζόμενων για πρώτη φορά ή σε περιστασιακή βάση. Τα ευρήματα της βιβλιογραφίας έδειξαν επίσης ότι η συμμετοχή των φαρμακοποιών ως παρόχων ανοσοποίησης, υποστηρικτών ή και των δύο αυξάνει σημαντικά τα ποσοστά εμβολιασμού. Για παράδειγμα, οι φαρμακοποιοί που χορηγούν το αντιγριπικό εμβόλιο παρέχουν μια υπηρεσία που εκτιμάται ιδιαίτερα από τους ασθενείς, βελτιώνει την πρόσβαση στον εμβολιασμό και μπορεί να αυξήσει τα ποσοστά εμβολιασμού.²³

Ρυθμιστικές απαιτήσεις και πολιτικές για την παροχή υπηρεσιών δια βίου εμβολιασμού από φαρμακοποιούς

Είναι ακόμη μικρός ο αριθμός των χωρών στις οποίες οι φαρμακοποιοί επιτρέπεται να διενεργούν εμβολιασμούς στο κοινό, και αυτό πρέπει να βελτιωθεί για να επιτευχθεί επαρκής παγκόσμια εμβολιαστική κάλυψη. Ωστόσο, η εξασφάλιση ρυθμιστικών ή νομοθετικών εγκρίσεων αποτελεί ένα μόνο εμπόδιο για να διασφαλιστεί ότι το επάγγελμα του φαρμακοποιού αξιοποιείται πλήρως στην υλοποίηση ενός επιτυχημένου προγράμματος εμβολιασμού.

Από πλευράς επαγγελματικού ρυθμιστικού πλαισίου, είναι σημαντικό να διασφαλιστεί ότι το προσωπικό των φαρμακείων είναι επαρκώς εκπαιδευμένο για να αντιμετωπίσει τις νέες προκλήσεις και ότι υπάρχουν οι κατάλληλες δομές και συνθήκες για να διασφαλιστεί η παροχή ασφαλών και ποιοτικών υπηρεσιών εμβολιασμού στους ασθενείς και την κοινότητα. Όταν υποστηρίζονται από κατάλληλα ρυθμιστικά πλαίσια, πρωτόκολλα και εκπαίδευση, οι φαρμακοποιοί μπορούν επίσης να συνταγογραφούν εμβόλια, καθιστώντας έτσι την διαδικασία

μέχρι τον εμβολιασμό απλούστερη και πιο βολική, ιδίως για τους ενήλικες και τους ηλικιωμένους. Δεδομένα από έρευνα της FIP του 2022 δείχνουν ότι οι φαρμακοποιοί έχουν δικαίωμα συνταγογράφησης για το αναμνηστικό εμβόλιο DTP (διφθερίτιδα-τετάνος-κοκκύτης) σε πέντε χώρες, για το εμβόλιο μηνιγγιτιδοκοκκικής μηνιγγίτιδας σε τέσσερις χώρες, για τα εμβόλια COVID-19 σε 11 χώρες και για άλλα εμβόλια (συμπεριλαμβανομένης της γρίπης, των μη ζωντανών εμβολίων και του κίτρινου πυρετού) σε επτά χώρες.¹⁹

Για να ξεκλειδώσουν πιθανές οδοί στη συνεργασία των φαρμακοποιών σε στρατηγικές εμβολιασμού, τα ρυθμιστικά πλαίσια πρέπει να υποστηρίξουν την ανάπτυξη των υπηρεσιών εμβολιασμού στους χώρους των φαρμακείων. Η αναγνώριση από τις κυβερνήσεις και τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής των ρόλων που μπορούν να διαδραματίσουν οι φαρμακοποιοί αποτελεί βασικό βήμα προς την κατεύθυνση της συμμετοχής περισσότερων φαρμακοποιών σε στρατηγικές εμβολιασμού.

Εκτός από τις πολιτικές και τις κανονιστικές μεταρρυθμίσεις, πρέπει να υπάρξουν κατάλληλες επενδύσεις στην πρόληψη και κατάλληλα μοντέλα χρηματοδότησης για να υποστηριχθεί και να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα της χορήγησης εμβολίων στα φαρμακεία, είτε από φαρμακοποιούς είτε από άλλους επαγγελματίες υγείας.^{42, 43} Καθώς πρόκειται για μια οικονομικά αποδοτική παρέμβαση που προσφέρει αξία τόσο στα άτομα όσο και στις κοινωνίες, τα εμβόλια και οι υπηρεσίες εμβολιασμού θα πρέπει να χρηματοδοτούνται από τα συστήματα υγείας και τρίτους φορείς πληρωμών. Οποιαδήποτε οικονομικά εμπόδια που εμποδίζουν την ισότιμη πρόσβαση του κοινού στα εμβόλια πρέπει να αρθούν.²⁶ Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τις χώρες χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος και για τα άτομα με χαμηλό εισόδημα.

Για να καταστεί δυνατή η συμμετοχή των φαρμακοποιών και του προσωπικού των φαρμακείων στον εμβολιασμό, είναι θεμελιώδους σημασίας η ύπαρξη δομημένων προγραμμάτων κατάρτισης και πιστοποίησης, που υποστηρίζουν την ανάπτυξη των απαραίτητων γνώσεων και δεξιοτήτων. Προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι ικανότητες αυτές αποκτώνται σε πρώιμο στάδιο της σταδιοδρομίας και αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της θεμελιώδους κατάρτισης των φαρμακοποιών, είναι σημαντικό να συμπεριληφθούν στην προπτυχιακή εκπαίδευση. Θα πρέπει επίσης να συμπληρώνεται από ευκαιρίες για συνεχή επαγγελματική ανάπτυξη, ώστε να διασφαλίζεται ότι το προσωπικό του φαρμακείου μπορεί να αναπτύσσει ή να αναβαθμίζει τις ικανότητές του στον τομέα αυτό καθ' όλη τη διάρκεια της επαγγελματικής του σταδιοδρομίας.

Υπάρχουν ορισμένες βασικές απαιτήσεις που επιτρέπουν στους φαρμακοποιούς να αναπτύξουν ρόλους που σχετίζονται με τον εμβολιασμό:

- Νομικά και κανονιστικά πλαίσια και ανάπτυξη πολιτικής για τα εμβόλια,
- Ικανότητα, γνώσεις και δεξιότητες, και εκπαιδευτικές απαιτήσεις,
- Τεχνικές και επαγγελματικές κατευθυντήριες γραμμές και τυποποιημένες διαδικασίες λειτουργίας,
- Κατάλληλη υποδομή,
- Διαχείριση της εφοδιαστικής αλυσίδας για παραγγελίες και προμήθειες εμβολίων,

- Συνθήκες αποθήκευσης και εξοπλισμός,
- Εξοπλισμός και υλικό για τη χορήγηση και τη διάθεση εμβολίων,
- Εξοπλισμός, υλικά και φάρμακα για τη διαχείριση της αναφυλαξίας και τη διάσωση,
- Έγκαιρη πρόσβαση στα αρχεία εμβολιασμών των ασθενών και δυνατότητα προσθήκης δεδομένων,
- Επαρκής χρηματοδότηση και μοντέλα αποζημίωσης για την εξασφάλιση της οικονομικής βιωσιμότητας των υπηρεσιών εμβολιασμού στο φαρμακείο,
- Ασφάλεια εμβολίων και φαρμακοεπαγρύπνηση,
- Εμπλοκή των ενδιαφερομένων μερών,
- Προάσπιση των εμβολίων, επικοινωνία και κοινωνική κινητοποίηση,
- Πολιτική και οικονομική δέσμευση- και
- Ισότιμη πρόσβαση για όλους τους ανθρώπους.

Απαιτήσεις εκπαίδευσης και κατάρτισης για την παροχή υπηρεσιών εμβολιασμού από φαρμακοποιούς

Προκειμένου οι φαρμακοποιοί να είναι έτοιμοι να διενεργούν εμβολιασμούς και να προσφέρουν τις υπηρεσίες αυτές μετά την αποφοίτηση και την εγγραφή τους στα εκάστοτε επαγγελματικά σώματα, η προπτυχιακή εκπαίδευση και κατάρτιση τους θα πρέπει να περιλαμβάνει ένα κύριο και προσαρμοσμένο περιεχόμενο. Αυτό θα πρέπει να βασίζεται στις αναδυόμενες ανάγκες των ασθενών, της πρακτικής και του επαγγέλματος στην κάθε χώρα και να περιλαμβάνει τόσο θεωρητική όσο και πρακτική εκπαίδευση.

Στις χώρες όπου ο εμβολιασμός από φαρμακοποιούς δεν υποστηρίζεται, εξακολουθεί να είναι σημαντική η εκπαίδευση και η μελλοντική προετοιμασία των φαρμακοποιών, διότι ο εμβολιασμός και οι σχετικές υπηρεσίες υπερβαίνουν την μεμονωμένη διαδικασία της χορήγησης, δεδομένου ότι οι φαρμακοποιοί έχουν σημαντικό ρόλο στη δημόσια υγεία.

Οι φαρμακοποιοί αναμένεται να αποκτούν και να διατηρούν τις ικανότητές τους μέσω της συνεχούς επαγγελματικής ανάπτυξης. Βασιζόμενοι στην ανάγκη διατήρησης των ικανοτήτων τους σε όλους τομείς που σχετίζονται με την επαγγελματική πρακτική, οι γνώσεις και οι δεξιότητές τους πρέπει επίσης να αποκτώνται και να επικαιροποιούνται για να προάγεται η επάρκεια, θέτοντας παράλληλα τα κριτήρια για τους παρόχους εκπαίδευσης, ώστε να εξασφαλίζονται ποιοτικά προγράμματα εκπαίδευσης σε θέματα ανοσοποίησης και εμβολιασμού. Αυτές οι γνώσεις και δεξιότητες περιγράφονται στον "Οδηγό αναφοράς εμβολιασμού της FIP: Γνώσεις και δεξιότητες στη φαρμακευτική εκπαίδευση και επαγγελματική ανάπτυξη".⁴⁴

Ημερομηνία υιοθέτησης	: 24 Σεπτεμβρίου 2023
Προτείνεται από	: Γραφείο FIP
Η παρούσα δήλωση αντικαθιστά τις ακόλουθες προηγούμενες δηλώσεις FIP	: Δεν διατίθεται
Η δήλωση αυτή μπορεί να παρατεθεί αναφέροντας:	: Διεθνής Φαρμακευτική Ομοσπονδία. Τίτλος: Φαρμακευτική Ομοσπονδία: Δήλωση πολιτικής της FIP σχετικά με το ρόλο του φαρμακείου στον δια βίου εμβολιασμό. Χάγη: FIP, 2023. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.fip.org/publications
Η παρούσα δήλωση παραπέμπει στις ακόλουθες δηλώσεις και έγγραφα της FIP:	: Βλ. κατάλογο παραπομπών σε έγγραφα της FIP παρακάτω.

Αναφορές:

1. World Health Organization. Immunization: 2019. Available at: <https://www.who.int/news-room/facts-in-pictures/detail/immunization>.
2. International Pharmaceutical Federation. FIP Call to Action to expand the role of community pharmacies in vaccination. The Hague: [Internet]. 2020. [Accessed: Available at: <https://transformingvaccination.fip.org/call-to-action/>].
3. LARGERON N, Lévy P, Wasem J et al. Role of vaccination in the sustainability of healthcare systems. J Mark Access Health Policy. 2015;3:10.3402/jmahp.v3.27043. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27123188/>; <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4802702/>.
4. World Health Organization. Antimicrobial resistance: 2021. Available at: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/antimicrobial-resistance>.
5. Vekemans J, Hasso-Agopsowicz M, Kang G et al. Leveraging Vaccines to Reduce Antibiotic Use and Prevent Antimicrobial Resistance: A World Health Organization Action Framework. Clinical Infectious Diseases. 2021;73(4):e1011-e7. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://doi.org/10.1093/cid/ciab062>.
6. De Martel C, Georges D, Bray F et al. Global burden of cancer attributable to infections in 2018: a worldwide incidence analysis. Lancet Glob Health. 2020;8(2):e180-e90. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/31862245>.
7. Bragazzi NL. Pharmacists as Immunizers: The Role of Pharmacies in Promoting Immunization Campaigns and Counteracting Vaccine Hesitancy. Pharmacy (Basel). 2019;7(4). [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/31817341>.
8. Wubishet BL, Tesfaye WH, Khan MN et al. Public hesitancy to COVID-19 vaccine and the role of pharmacists in addressing the problem and improving uptake. J Pharm Pract Res. 2021;51(6):494-500. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/35464639>.
9. World Health Organization. Immunization coverage Geneva: WHO; 2022. Available at: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/immunization-coverage>.
10. Lamuda PA, Azar A, Taylor BG et al. Latent class analysis of medical mistrust and COVID-19 vaccine hesitancy among adults in the United States just prior to FDA emergency use authorization. Vaccine. 2023;41(16):2671-9. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/36933985>.
11. Galagali PM, Kinikar AA, Kumar VS. Vaccine Hesitancy: Obstacles and Challenges. Curr Pediatr Rep. 2022;10(4):241-8. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/36245801>.
12. Nenad Miljković. Hospital pharmacists build confidence in COVID-19 vaccines Coalition for vaccination webpage: 2022. Available at: https://coalitionforvaccination.com/news/19/hospital-pharmacists-build-confidence-in-covid-19-vaccines?utm_campaign=IMNNL&utm_source=IMNNL20220324&utm_medium=web.
13. Helfers A, Ebersbach M. The differential effects of a governmental debunking campaign concerning COVID-19 vaccination misinformation. J Commun Healthc. 2023;16(1):113-21. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/36919806>.
14. International Pharmaceutical Federation. An overview of pharmacy's impact on immunisation coverage: A global survey. The Hague: [Internet]. 2020. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.fip.org/file/4751>.
15. Algérie Presse Service. Covid-19: 1,200 pharmaciens adhèrent à l'opération de vaccination 2021. Available at: <https://www.aps.dz/sante-science-technologie/127354-covid-19-1-200-pharmaciens-adherent-a-a-l-operation-de-vaccination-des-citoyens>.
16. Baltic News Network. Latvian government allows pharmacies to carry out Covid-19 vaccination 2021. Available at: <https://bnn-news.com/latvian-government-permits-pharmacies-to-perform-covid-19-vaccination-230920>.
17. Birsanu S-E BO-G, NANU C-A., ASSESSING LEGAL LIABILITY IN ROMANIAN 2022;70(3):557-64. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: https://farmaciajournal.com/wpcontent/uploads/art-24-Birsanu_Banu_Nanu_557-564.pdf.
18. European Observatory on Health Systems and Policies. COVID-19 vaccine deployment: 2021. Available at: <https://eurohealtheobservatory.who.int/monitors/hsrm/allupdates/hsrm/lithuania/covid-19-vaccine-deployment>.
19. International Pharmaceutical Federation (FIP). Advocating expansion of the pharmacist's role in immunisation. A focus on diphtheria-tetanus-pertussis booster, COVID-19 and meningitis vaccinations. The Hague: [Internet]. 2022. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.fip.org/file/5137>.
20. Nandini Sircar. UAE pharmacies to soon provide Covid-19 and influenza vaccines Khaleej Times: 2022. Available at: <https://www.khaleejtimes.com/uae/uae-pharmacies-to-soon-provide-covid-19-and-influenza-vaccines>

Fédération
Internationale
Pharmaceutique

International
Pharmaceutical
Federation

21. Romanian Ministry of Health. ORDEN No. 2.382 din 4 noiembrie 2021. Available at: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/248262>.
22. Syndicat des Pharmaciens d'Officine de Tunisie. Guide de la vaccination dans les officine 2021. Available at: <https://spot.tn/?mayor=articles&id=975>.
23. International Pharmaceutical Federation. FIP global vaccination advocacy toolkit. Supporting and expanding immunisation coverage through pharmacists. The Hague: [Internet]. 2019. [Accessed: Available at: <https://ipapharma.org/wp-content/uploads/2020/09/FIP-VaccinationToolkit.pdf>].
24. International Pharmaceutical Federation. Building vaccine confidence and communicating vaccine value - A toolkit for pharmacists. The Hague: [Internet]. 2021. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.fip.org/file/5093>
25. Sturgis P, Brunton-Smith I, Jackson J. Trust in science, social consensus and vaccine confidence. Nature Human Behaviour. 2021;5(11):1528-34. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://doi.org/10.1038/s41562-021-01115-7>.
26. Papastergiou J, Folkins C, Li W et al. Community pharmacist-administered influenza immunization improves patient access to vaccination. Can Pharm J (Ott). 2014;147(6):359-65. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/25364353>.
27. Greenberg GM, Koshy PA, Hanson MJS. Adult Vaccination. Am Fam Physician. 2022;106(5):534-42. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/36379499>.
28. Weinberger B. Vaccination of older adults: Influenza, pneumococcal disease, herpes zoster, COVID-19 and beyond. Immun Ageing. 2021;18(1):38. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/34627326>.
29. Tak CR, Marciniak MW, Savage A et al. The essential role of pharmacists facilitating vaccination in older adults: the case of Herpes Zoster. Hum Vaccin Immunother. 2020;16(1):70-5. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31369322>.
30. International Pharmaceutical Federation (FIP). Give it a shot: Expanding immunisation coverage through pharmacists. The Hague: [Internet]. 2020. [Accessed: 18 January 2023]. Available at: <https://www.fip.org/file/4699>.
31. World Health Organization. Behavioural considerations for acceptance and uptake of COVID-19 vaccines: WHO technical advisory group on behavioural insights and sciences for health, meeting report. [Internet]. 2020. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/337335>.
32. Wiysonge CS, Alobwede SM, de Marie C, Katoto P et al. COVID-19 vaccine acceptance and hesitancy among healthcare workers in South Africa. Expert Review of Vaccines. 2022;21(4):549-59. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://doi.org/10.1080/14760584.2022.2023355>.
33. Li C, Su Z, Chen Z et al. Trust of healthcare workers in vaccines may enhance the public's willingness to vaccinate. Hum Vaccin Immunother. 2022;18(7):2158669. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/36534602>.
34. Shen AK, Tan ASL. Trust, influence, and community: Why pharmacists and pharmacies are central for addressing vaccine hesitancy. J Am Pharm Assoc (2003). 2022;62(1):305-8. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/34688565>.
35. Koskan AM, LoCoco IE, Daniel CL et al. Rural Americans' COVID-19 Vaccine Perceptions and Willingness to Vaccinate against COVID-19 with Their Community Pharmacists: An Exploratory Study. Vaccines. 2023;11(1):171. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.mdpi.com/2076-393X/11/1/171>.
36. Leidner AJ, Murthy N, Chesson HW et al. Cost-effectiveness of adult vaccinations: A systematic review. Vaccine. 2019;37(2):226-34. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/30527660>.
37. Izadi R, Hatam N, Baberi F et al. Economic evaluation of strategies against coronavirus: a systematic review. Health Econ Rev. 2023;13(1):18. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/36933043>.
38. Procter SR, Gonçalves BP, Paul P et al. Maternal immunisation against Group B Streptococcus: A global analysis of health impact and cost-effectiveness. PLoS Med. 2023;20(3):e1004068. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/36917564>.
39. Johns Hopkins University - International Vaccine Access Center (IVAC). Methodology Report: Decade of Vaccines Economics (DOVE) Return on Investment Analysis. Decade of Vaccine Economics: 2019. Available at: <https://immunizationeconomics.org/dove-roi>.
40. Kuster SP, Böni J, Kouyos RD et al. Absenteeism and presenteeism in healthcare workers due to respiratory illness. Infect Control Hosp Epidemiol. 2021;42(3):268-73. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/33239124>.
41. Pecetta S, Nandi A, Weller C et al. Vaccines for a sustainable planet. Science Translational Medicine. 2023;15(685):eadf1093. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://doi.org/10.1126/scitranslmed.adf1093>.
42. Houle SK, Grindrod KA, Chatterley T et al. Publicly funded remuneration for the administration of injections by pharmacists: An international review. Can Pharm J (Ott). 2013;146(6):353-64. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/24228051>.
43. Le LM, Veettil SK, Donaldson D et al. The impact of pharmacist involvement on immunization uptake and other outcomes: An updated systematic review and meta-analysis. J Am Pharm Assoc (2003). 2022;62(5):1499-513.e16. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/35961937>.
44. International Pharmaceutical Federation. FIP vaccination reference guide: Knowledge and skills to support professional development and inform pharmacy education in vaccination. The Hague: [Internet]. 2022. [Accessed: 13 April 2023]. Available at: <https://www.fip.org/file/5158>.

Fédération
Internationale
Pharmaceutique

International
Pharmaceutical
Federation

Αυτό το έγγραφο μεταφράστηκε από τα αγγλικά από το «ΑΡΕΤΑΙΟΣ Κέντρο Εκπαίδευσης & Υπηρεσιών Υγείας Συνεταιρισμένων Φαρμακοποιών», την εκπαιδευτική μονάδα της Ομοσπονδίας Συνεταιρισμών Φαρμακοποιών Ελλάδος. Σε περίπτωση οποιασδήποτε απόκλισης μεταξύ των δύο κειμένων, θα υπερισχύει το πρωτότυπο έγγραφο της Διεθνούς Φαρμακευτικής Ομοσπονδίας στα αγγλικά. Τα πνευματικά δικαιώματα παραμένουν της Διεθνούς Φαρμακευτικής Ομοσπονδίας.

ΑΡΕΤΑΙΟΣ
Κέντρο Εκπαίδευσης & Υπηρεσιών Υγείας
Συνεταιρισμένων Φαρμακοποιών

Ομοσπονδία
Συνεταιρισμών
Φαρμακοποιών
Ελλάδος

Fédération
Internationale
Pharmaceutique

International
Pharmaceutical
Federation